

Aquest text es va redactar com una intervenció oral en el seminari sobre el malestar democràtic, organitzat per la Fundació Rafael Campalans i la Fundació Europea d'Estudis Progressistes (FEPS). És a causa d'aquesta naturalesa oral que hi trobareu expressions que no s'acostumen a utilitzar en el llenguatge escrit. Tanmateix, he volgut mantenir el text original per conservar-ne l'estil directe i el punt provocador.

El fons del fons

En la democràcia de capitalisme social la **legitimitat** resideix en les respostes que el sistema és capaç de donar a les demandes dels ciutadans. I aquestes respostes són principalment accions de protecció: davant la vellesa, la malaltia o l'atur. En això consisteix l'Estat social, que ha estat la manera d'organitzar políticament les societats europees occidentals des de 1945.

Recordo això perquè sinó no pot entendre's com la crisi econòmica iniciada el 2007 ha mudat en crisi política i institucional, en una **crisi de legitimitat de la democràcia**, que és el que hi ha al fons d'això que anomenem malestar democràtic.

En el fons és una fallida del contracte original, el contracte social que dóna lloc a l'Estat del benestar i que establia un equilibri de forces entre el poder democràtic i el poder econòmic, entre el capitalisme i la democràcia, entre el capital i el treball. Des de 2008 el sistema no és capaç de proveir als ciutadans les seguretats que aquest sistema tradicionalment garantia, i per tant els ciutadans (una part dels ciutadans) s'han sentit enganyats, han percebut que el compliment de la seva part del pacte no era correspost.

A Catalunya, la insatisfacció amb la democràcia ha crescut del 40% al 80% des de 2008¹. Voleu una prova més punyent de la deslegitimació del sistema?

Des del començament de la crisi, la socialdemocràcia ha intentant recobrar la legitimitat del sistema democràtic en base a la recuperació de les respostes del sistema, és a dir en base al restabliment de les polítiques que caracteritzaven l'Estat social. D'aquí el discurs dels socialdemòcrates en **contra de les polítiques d'austeritat** dels governs conservadors. La idea era que era possible un retorn a les velles condicions del pacte social que havia donat llum a l'Estat del benestar. D'aquí que l'esforç dels socialdemòcrates se centrés en resguardar al màxim les polítiques de protecció (pensions, atur, salut, educació), per evitar la deslegitimació

¹ Dades extretes dels sondeigs anuals de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials.

total del sistema. Una derivada d'aquest raonament és la que defensa que la recuperació econòmica permetrà restablir les polítiques de protecció anteriors a l'esclat de la crisi.

A parer meu, aquesta actitud de la socialdemocràcia és un error.

No és una crisi, és un cataclisme

De la mateixa manera que la crisi financera no va quedar-se una simple crisi financera, la crisi política no es pot entendre com un període especial que acabarà en algun moment i permetrà la recuperació dels vells equilibris. La tesi que defenso és que els vells equilibris han desaparegut. La democràcia capitalista social, el pacte originari, tenia sentit en **un món que ja no existeix**. Els canvis tecnològics (això que s'anomena la globalització) i el monopoli cultural del paradigma neoliberal (campió d'una batalla ideològica d'abast planetari que va començar els anys setanta) han modificar profundament els fonaments del nostre món i les nostres societats. En quin sentit? En el sentit que **s'ha trencat l'equilibri**, el joc de pesos i contrapesos que lligaven els diferents interessos presents a les societats occidentals.

El pacte social no és fruit de l'atzar sinó de les necessitats, de la impossibilitat que cap de les parts aconseguís derrotar totalment l'altra. L'Estat social és el fruit d'una treva, d'un pacte entre dos rivals que arriben a la conclusió que cap d'ells pot guanyar. I el fruit d'aquest pacte són les classes mitges, de manera que l'afebliment d'aquestes suposa l'afebliment de la democràcia social (i de la socialdemocràcia, com a opció política que representa el projecte de l'Estat social).

Des de 1989 (per posar una data, no capriciosa) aquest pacte ha quedat inutilitzat perquè una de les parts ha aconseguit la força necessària per guanyar la batalla. El capital ha guanyat i per tant l'equilibri s'ha trencat, la balança ha caigut d'un cantó i la capacitat del poder polític democràtic per negociar amb el poder econòmic, per limitar les seves aspiracions, ha desaparegut. Ho he escrit en altres llocs, i no sóc l'únic: **el poder econòmic s'ha emancipat**, ha trencat tots els seus lligams, gràcies a la revolució tecnològica que li permet moure els seus fons sense pràcticament tocar terra (literalment, com diu Bauman²). El poder econòmic multinacional s'ha convertit en global. S'ha alliberat del territori, fins i tot de les persones (el sector financer, que ara representa una part molt significativa de l'activitat econòmica, no necessita fàbriques ni pràcticament treballadors, per tant no ha de combatre els sindicats).

El resultat és la seva pràctica i total emancipació. Per tant, l'Estat democràtic ja no està en situació de limitar-lo. Agafeu els paradisos fiscals, el dumping fiscal, els incentius, els impostos que paguen (per dir una cosa) les empreses globals, les nacionalitzacions dels rics en països estranys, les bonificacions a empreses, les amnisties fiscals que els Estats es veuen obligats a instaurar per recaptar fons per seguir finançant unes polítiques socials cada cop més febles. El pacte s'ha trencat i la crisi, la sortida d'aquesta crisi, és l'exemple més evident d'això. Qui ha pagat la crisi? No tothom, i en qualsevol cas no en la proporció de la seva responsabilitat.

² Zygmunt Bauman: Modernidad líquida, Fondo de Cultura Económica 2003

D'aquí la deslegitimització de les institucions polítiques democràtiques, que no han estat capaces de repercutir els costos de la crisi financera de manera proporcionada. Per què? Perquè s'ha trencat l'equilibri, el sistema de pesos i contrapesos que dóna lloc al pacte social. Perquè en el mateix moment que el poder econòmic s'emancipava, el poder polític es feia dependent. Dependent de qui? Del mateix poder econòmic emancipat.

És aquest el fons del fons de la qüestió. No és l'austeritat, no és la preservació de les polítiques de protecció, és el **canvi fonamental en l'equilibri de forces**, a nivell global i a nivell nacional. El pacte fundacional només tenia sentit com a expressió d'un empat de febleses entre un poder econòmic dependent (dependent de la producció, de les fàbriques, dels treballadors) i un poder polític autònom, sobirà. En el món d'avui, en canvi, és el poder econòmic el que és autònom, mentre que el poder polític democràtic està subjecte al poder econòmic, en depèn per sobreviure. O què és sinó la crisi del deute públic? Els Estats s'han endeutat amb el poder financer per eixugar els deutes que les entitats financeres nacionals havien contret amb altres entitats financeres. Voleu un exemple més clar de submissió del poder polític?

Amb l'emancipació del poder econòmic desapareix el sistema de lligams que anomenàvem l'interés comú per donar lloc a un món fet d'interessos privats confrontats en una pugna que se soluciona per la llei de la jungla (és a dir, per la llei del més fort). Es compleix el somni tatcherià del "*there is not such thing as society*" perquè es fa molt difícil definir un mínim comú denominador (uns interessos compartits) que agrupi la pràctica totalitat de la societat. És normal que en un escenari com aquest floreixin la xenofòbia i el nacionalisme, és a dir, la prevalença de l'interés particular, de grup, de sang, en la pugna per un pastís cada cop més petit.

No és una crisi doncs, és un canvi estructural del sistema.

"¿En qué momento se jodió la socialdemocracia?"

Davant d'aquesta situació la socialdemocràcia ha "surfejat", com han fet tots els governs, d'esquerres i de dretes. Ha renunciat a governar l'onada, concentrant els seus esforços en mantenir-se'n al capdamunt, encara que això l'obligués a adoptar polítiques contràries als seus principis.

La situació no és nova. Des dels anys noranta els diferents governs socialdemòcrates havien adoptat el *mantra* propi del neoliberalisme: la intervenció pública a l'economia no és bona, cal deixar que "el mercat" actuï "lliurement". Tatcherisme pur assumit sense més i practicat a base de privatitzacions de les empreses estatals (ineficients per altra banda) devingudes oligopolis privats, conglomerats "*too big to fail*" que s'imposen als governs en les regulacions dels seus sectors (podríem estar hores parlant de les *commodities*).

Quan arriba la crisi financera fa anys que la socialdemocràcia s'ha quedat sense projecte econòmic. Si repasseu els combats electorals arreu d'Europa al tombant del segle, tots se centren en qüestions "de valors" (avortament, matrimoni homosexual, el paper de l'església, les guerres, el medi ambient). La socialdemocràcia s'havia dedicat a la gestió del present i poca cosa més, havia renunciat a canviar les coses, s'havia convertit en una força acomodaticia d'un

sistema que semblava que anava sol, que funcionava sol, que responia automàticament a les demandes dels ciutadans, bo i mantenint un Estat social correcte, basat en una despesa pública nodrida, en el cas espanyol, per una immensa bombolla de crèdit. És normal que en esclatar la crisi la socialdemocràcia adopti una posició conservadora, que intenta limitar els danys, apilar sacs per contenir la crescuda del riu. Podem entendre que l'actitud dels governs socialistes a Europa en un primer moment sigui aquesta, perquè quan la crisi esclata fa anys que l'economia la gestiona el pilot automàtic.

Ja no és tan clar que l'actitud de minimitzar l'abast de la crisi ("*desaceleración*", repetia Zapatero) es mantingués durant mesos i més mesos, i durés anys i més anys. Defenso que **és el silenci socialdemòcrata el que genera l'aparició dels nous partits de l'esquerra**. No és la crisi, o no directament. És el silenci eixordador dels socialdemòcrates, la seva falta de reacció davant de la crisi, el que crea les condicions per a l'emergència dels partits mal anomenats "populistes" (la mateixa utilització d'aquest mot menyspreador demostra la ceguesa socialdemòcrata).

Per una part de la ciutadania, la crisi econòmica fa percebre els socialistes com una opció sense projecte, com el partit "d'anar tirant", com uns neoliberals "compassius" (recordeu George W. Bush?), que no defensen realment els interessos dels ciutadans, que s'han resignat a un sistema que saben que és injust, i que estan preocupats principalment per guanyar eleccions i mantenir el "xiringuito"³.

El cas espanyol expressa perfectament aquest procés d'allunyament d'una part important de la ciutadania. A les eleccions generals de 2011 es produeix una baixada molt significativa del suport al PSOE, que perd el 38% del seu vot. Tres milions d'aquests vots perduts se situen a l'esquerra. Entre 2011 i 2014, la fidelitat de vot al PSOE baixa del 80% al 40%, uns 2,5 milions més. Ara bé, aquestes pèrdues senzillament desapareixen del mapa, refugiant-se a l'abstenció i la indecisió durant aquests tres anys (0,8 milions al no sap, 0,65 no votaria, 0,4 votaria en blanc i 0,4 a IU).

És a dir, 2,5 milions vots PSOE que es mantenen apartats durant tres anys. I cal sumar-hi tots aquells votants del PSOE que ja el 2011 s'havien abstingut. Tot aquest contingent es manté a l'expectativa.

El 2014 tot això canvia. Per què? Perquè una part important d'aquest vot que es mantenia fora del mercat, possiblement esperant un gest dels socialistes, troba una via per expressar el seu descontent: Podemos⁴. Podemos no pren vot directament al PSOE, sinó que captura aquell vot que el PSOE ha anat perdent (o ja havia perdut el 2011). Per què? Doncs perquè Podemos diu allò que probablement aquests votants estaven esperant que digués el PSOE.

³ Les dades de Catalunya (que sempre se les ha donat de ser un oasi de civilitat) expliquen perquè el discurs contra "la casta" ha funcionat. El 80% dels electors es mostra d'acord amb les frases "els polítics no es preocupen molt del que pensa la gent com jo" i "estigui qui estigui al poder, sempre busca els seus interessos personals" (baròmetres anuals de l'ICPS).

⁴ En l'últim baròmetre del CIS (gener) el vot socialista i l'abstenció nodreixen en un 30% cadascun la intenció de vot a Podemos. I no és només el gruix, sinó la naturalesa d'aquest vot. Els votants del PSOE captats per Podemos són més joves, més formats i més actius que els votants que conserva el PSOE.

És la **no reacció de la socialdemocràcia** (o la gestió purament pal·liativa de la crisi) el que ha permès l'aparició de les noves esquerres, del populisme de dretes i els moviments de replegament nacional (com l'ascens de l'opció independentista a Catalunya), que no són tant símptomes del malestar democràtic sinó conseqüències d'aquest problema. Ens equivocariem si creguéssim que qui posa en perill la democràcia és el "populisme". I ens equivocariem també si creguéssim que aquests partits desapareixeran sense més, un cop s'afermi la "recuperació".

Particularitats espanyoles

La crisi de la socialdemocràcia és general, però adquireix perfils diferents en funció del context. A França la reacció és de tancament de tipus nacionalista, com a Escòcia, com a Grècia en part, com a Hongria o a Finlàndia o Suècia. A Espanya aquesta pulsio està dominada per la dreta, per l'existència del tema català (una altra reacció al fracàs de la socialdemocràcia, i a l'oportunisme de la dreta catalana).

A Espanya la crisi de legitimitat democràtica relliga amb la crisi d'envelliment del règim polític nascut el 1978. Són dues cares d'una mateixa crisi, que té una derivada generacional. Aquells que no van participar a la construcció del sistema actual se'n senten allunyats i en reclamen la reforma a fons, mentre que les forces tradicionalment dominants opten per posicions més tèbies (de reforma en el cas socialista, d'immobilisme en el cas del PP).

No és aquest el lloc on tractar en profunditat aquest tema però cal apuntar-lo perquè lliga amb la idea d'una socialdemocràcia incapaç de dibuixar un projecte polític diferent del que existeix.

Qui posa en perill la democràcia, Varufakis o la city de Londres?

Estem immersos des de fa set anys en una crisi estructural del sistema polític en el que hem viscut els darrers trenta-cinc anys (en el cas espanyol, setanta en el cas de l'Europa occidental). No és una crisi passatgera ni és una crisi estrictament econòmica (una crisi d'estrangulació financera dels Estats). **És la fase aguda d'un canvi que s'ha anat covant des dels anys setanta**, quan s'alcen les primeres veus contra la pressió impositiva "desmesurada" a Escandinàvia (els Partit del Progrés a Dinamarca i Noruega) i s'imposen a l'acadèmia les teories de von Hayek i Friedman, que serviran de base a les polítiques de Thatcher i Reagan a partir de 1979.

El vot a aquests nous partits és la resposta a la incapacitat dels socialdemòcrates per proposar solucions a aquesta crisi fonamental de la democràcia. Els votants d'aquests partits són socialistes desencantats, cansats i esgotats, que busquen un horitzó que els socialdemòcrates no són capaços de dibuixar, perquè no són capaços de respondre honestament a les preguntes fonamentals que són damunt la taula (damunt la seva taula!): s'ha d'acceptar la submissió del poder polític a l'econòmic? s'ha d'acceptar que no hi ha altre llei que la llei del més fort? s'ha d'acceptar que no es pot fer res davant la injustícia?

La socialdemocràcia està corroïda pel cofoisme, per l'autocomplaença, que pot servir per aglutinar els convençuts però expulsa a tots aquells que no formen part de la "congregació de

fidels". El cofoisme és una forma d'expressió del tancament dels partits socialdemòcrates en si mateixos, de l'autisme percebut per aquells que no mantenen lligams sentimentals (o d'interés) amb el partit. El cofoisme embossa les artèries socialdemòcrates, de manera que l'oxigen no arriba als múscles. Són organitzacions garrativedes, que actuen com una força reactiva, de gestió purament pal·liativa i conservadora, en un escenari de transformació profunda que no són capaces d'entendre, o que simplement no volen entendre.

La primera víctima d'això són els valors. **La batalla de fons és la batalla dels valors**, la batalla cultural que la socialdemocràcia no ha donat des de finals dels setanta, deixant que la societat s'esllanguís a l'exaltació de l'individualisme radical que proposa el paradigma neoliberal. La socialdemocràcia ha deixat de parlar del que és bo i el que és dolent, ha deixat d'assenyalar qui són les víctimes i qui els botxins, què és just i què és injust. Aquesta mena de discurs és precisament part de serveix de guia a unes persones abandonades en un món que no entenen i que perceben hostil. Els socialdemòcrates han renunciat a guiar, han deixat d'explicar el món, de manera que s'han anat imposant els valors i la visió del món dels conservadors.

I precisament per la dedicació quasi exclusiva dels socialdemòcrates a la gestió asèptica i funcionària del present, després de set anys de crisi **no han aconseguit modificar les condicions que van provocar el desastre de 2008** ni assegurar un sistema que garanteixi que no serà possible una altra crisi com aquella, ni tan sols millorar les condicions de vida de les víctimes del cataclisme financer.

Siguem honestos. Set anys després de començada la crisi, ni l'aparició de les noves forces de l'esquerra ha trencat el silenci de la socialdemocràcia. I mentre es mantingui aquest silenci, la socialdemocràcia no serà opció. Així doncs, ha arribat l'hora de proposar, oferir, fer, decidir, definir-se, prendre posicions i prendre partit, gosar, atrevir-se. Ser agosarats, que no és ser esbojarrats. Es tracta de fer política, en definitiva. Fer política. Tan simple com això.

Intenció de vot dels que recorden haver votat PSOE generals 2011. CIS 2012-15

